

TEZAURUL DE ÎNȚELEPCIUNE AL CUGETĂRIILOR ȘI AL PROVERBELOR

Dr. C. Bogdan

Acad. Prof. Dr. Berdj Asgian oferă publicului cititor, aceluia „pentru care parcurgerea unei lucrări tipărite mai înseamnă ceva important în viață!“, „aceluia care mai acordă câteva minute pe zi și acestei activități“ (referire la „filtrul gândirii critice“), în sfârșit, „celor care mai intră prin librării și se mai gândesc chiar și la cotețul de a mai cumpăra o carte!“, o lucrare cu totul specială, prin temă și prin conținut, în fapt o prețioasă colecție de nestemate ale gândirii umane, un act de cultura – *Tezaurul de înțelepciune al cugetărilor și al proverbelor* – a șaisprezecea, într-o suită începută în 1974, cu lucrări de specialitate din domeniul neurologiei, a șaptea începând cu anul 2000, dintr-o serie consacrată educației și culturii.

În „Cuvântul înainte“ pe care-l semnează, autorul, așa cum reiese din citatele reproduse mai sus, consacră lucrarea celor care își mai rezervă timp pentru lectură, pentru cultură, pentru carte, într-o perioadă caracterizată și de alți oameni de cultură de „aculturație“ sau „deculturalizare“ cum observă cu amărăciune Octavian Paler referindu-se la situația actuală de la noi, realitate îngrijorătoare în general pentru evoluția și devenirea lui homo sapiens.

Culegerea concentratelor de înțelepciune, care sunt cugetările, maximele, aforismele, proverbele, este o provocare și un demers care a animat din totdeauna și animă și azi, marile spirite, preocupate de desăvârșirea ființei umane între coordonatele axiologice ale binelui, cinstei, umanismului, moralei și a celorlalte virtuți care înobilează spiritul. Cel mai adesea culegerea nu este doar culegere și lucrarea pe care o prezentăm dovedește din plin aceasta ci și creație prin determinarea asupra scopului, prin râvna căutărilor și mai ales a alegerii și selecției, a grupării tematice sau potrivit altor criterii gândite de autor, și de asemenea a analizelor și comentariilor.

Cugetările, meditațiile sau reflexiile cu variatele lor specii – maxima, sentința, apoftegma, paradoxul și, de asemenea, proverbul, aparțin aceluiaș gen literar; ele sunt în acelaș timp părți ale moralei, filosofiei, educației; fiind definite și caracterizate de autorii care s-au dedicat studierii acestui gen, într-o multitudine de formule, toate subsumate unui aceluiaș numitor comun: înțelepciunea.

Ele au fie autori cunoscuți – personalități culturale și științifice – scriitori, filosofi, moralisti, savanți, teologi, oameni politici etc. care le-au creat ca atare, sau au fost extrase de alții din scrierile sau discursurile acestor personalități („excerpte“ – fragmente cu caracter de maximă, aforism), fie, în sfârșit, sunt rodul creației colective, a geniului popular, anonime, cazul zicătorilor, zicalelor, „vorbilor din bătrâni“, pe care paremiologia le studiază ca proverbe.

Pe primele, Berdj Asgian le caracterizează „ca elaborări ideatice ale oamenilor inteligenți și cu mintea aplecată înspre meditație“, iar Lucian Blaga le definește ca „joc scilipitor al ideilor individuale care reflectă rafinamentul spiritului ...“

Despre proverbe, ca produse ale înțelepciunii populare, Asgian ne spune că sunt caracterizate de „puterea celor chibzuite“, „exprimate în formulări concentrate și sugestive, uneori metaforice“.

De altfel, cugetările și proverbele au stimulat definiții și caracterizări care au încercat să surprindă cât mai bine caracterul acestor concentrate de înțelepciune, sinteze ale experiențelor de viață și expresii ale sintezelor gândirii – „experiența de cunoaștere cristalizată“, „străfulgerări pline de sagacitate“ „flori rare ale reflexiei superioare“, „eflorescențe ale spiritului“ produse ale „creierelor asociate“ (cu referire la proverbe), „ecuații morale“ (Eminescu, tot cu referire la proverbe), „forme abreviate, miniturizate și esențializate“, „pilule de înțelepciune“, concentrate ale gândirii umane“, „domeniu al înțelepciunii universale“ (B. Asgian), „compendii ale filosofiei sociale și morale a umanității“ ș.a.

O incursiune diacronică spre izvoare și începuturi va trebui să se întoarcă profund în istorie, fiindcă istoria acestor expresii ale înțelepciunii umane se confundă cu istoria umanității, cu apariția limbajului, fiind anterioară apariției scrisului, la început, și în cazul zicalelor și astăzi, apartenența la cultura orală fiind evidentă.

Însuși Homer ne-a lăsat mărturie în acest sens asupra oralității proverbelor prin ceea ce s-a numit „Zicerile lui Homer“, „epea pteroaentă“ (cuvinte înaripate, cuvinte zburătoare din gură în gură).

Un alt reper istoric important îl găsim în opera lui Hipocrat din Kos (460-375 înainte de Christos),

considerat părintele și creatorul aforismului, pe care mai târziu cei ce s-au dedicat studierii acestei specii îl consideră ca întrunind toate calitățile lingvistice și stilistice ale celorlalte specii – maxima, sentința, apoftegma – fiind formulat cu intenția de a revizui un loc comun, o părere înrădăcinată.

Dintr-o lungă istorie ne mai putem opri la înflorirea genului la romani care au îndrăgit și cultivat maxima (Juvenal, M. Porcius Cato, Publilius Syrus, Valerius Maximus, Novius Marcellus), la Renaștere, cadru generos de înflorire a culturii (Erasmus cu ale sale *Adagiorum Chiliades*), la moraliști (Eseurile lui Montaigne).

Poporul nostru a cultivat și ilustrat și el înțelepciunea, integrabilă patrimoniului înțelepciunii universale. Pot fi amintite „Floarea Darurilor“ replică și prelucrare a florilegiului care a circulat în Europa Occidentală în secolele XIII-XIV, Fiore di Virtu, „Pilulele filosofice“ ș.a. Creația de autor, inclusiv culegerile „creative“, au înscris nume prestigioase ale culturii noastre, Anton Pann, Titu Maiorescu pasionat de cugetări din adolescență până la bătrânețe, autor el însuși de cugetări și aforisme și, de asemenea, „culegător“ („excerpte“ din Schopenhauer, Goethe, Jean Paul), Eminescu, Nicolae Iorga (Sfaturi pe întuneric, Cugetări), profesorul ieșean Th. Simenschy (amplul „Dicționar al înțelepciunii“), în sfârșit, Tudor Vianu care ne-a dăruit „Dicționar de maxime comentat“ și alții, alături de aceste principale jaloane ale genului care întregesc o bibliografie consistentă.

Deschiderea spre cultură a medicului, cea de a doua vocație a sa, cum a mai fost denumită aplecarea spre literatură, înțelepciunea medicală dobândită prin studiul celei mai umane dintre profesii și îmbogățită prin practica exercițiului medical nu putea să-l țină departe de acest gen literar, pilula filosofică, reflexie în tablete, de epigrama (proverbele, aforismele, maximele, epigramele, paradoxurile și apoftegmele aparțin aceluiași gen literar), vorba de duh.

Aforismul a fost creat de un medic celebru, Hipocrat din Kos, cel mai mare medic al antichității, 53 de scrieri împărțite în 72 de cărți cu subiecte diferite medicale și medico-filosofice au fost atribuite lui Hipocrat și școlii sale. Între acestea, una din cele mai cunoscute „Aforisme“ include precepte medicale și a inspirat nașterea aforismului care și-a lărgit sfera conținutului dincolo de medicină.

Hipocrat a despărțit medicina de filosofie (în care era inclusă în acea epocă), dar a atras atenția asupra relațiilor și interdependenței dintre cele două domenii:

„Trebuie să introducem înțelepciunea (filosofia) în medicină și medicina în înțelepciune“.

Galen a caracterizat „aforistic“ această importantă operă hipocratică: „în vorbe puține, un conținut mare“.

Un aforism celebru deschide cartea: „Viața este scurtă, arta lungă, clipa fugitivă, experiența înșelătoare, judecata dificilă“.

Pot fi amintiți: Lucanus (Sfântul evanghelist Luca – medic, scriitor și pictor), Rabelais, Cehov, John Keats (poet romantic englez cu studii de medicină), Elisabeth Kubler-Ross (psihiatră americană cu lucrări capitale de tanatopsihologie); la noi Constantin Daniel (maxime, sentințe și aforisme din Egiptul antic), Ion Biberi, Aurel Baranga (dramaturg și medic), Paul Cortez (psihiatru și scriitor, autor de paradoxuri), Rene Duda (pasionat culegător și comentator de cugetări despre bătrânețe), C.D. Zeletin (poet și eseist, autor de maxime), George M. Gheorghe și alții.

Lucrarea recentă a lui Berdj Asgjan (lansată în urmă cu 6 luni, la sfârșitul anului trecut, Editura Ardealul, Târgu-Mureș) se înscrie în siajul valoroșilor antecesorii amintiți, care jalonează ceea ce s-ar putea numi, cu îndreptățire, istoria distribuirii de înțelepciune. („Ofer cititorilor o carte de învățătură, de lectură liniștită și de meditație – Tudor Vianu; „Dintre cele culese cu gândul să fie numai pentru mine, am ales acum câteva, cu gândul să fie și pentru alții“ – Titu Maiorescu; „A scrie o carte înseamnă a face actul social al frumuseții și înțelepciunii“ – Nicolae Iorga). Departe de a fi o simplă culegere, lucrarea se impune dincolo de imensul volum de cugetări și proverbe, selectate dintr-o arie largă de culturi, în opinie personală, ca una din cele mai largi pe care am întâlnit-o, printr-o sistematizare personală, incluzând criterii și perspective inedite care reprezintă contribuția autorului, argumentând asupra rigorii științifice a savantului, calităților pedagogice ale dascălului, erudiția omului de cultură și reflexia filosofului.

O enumerare a principalelor capitole concepute de autor pentru expunerea densului material antologat este sugestivă pentru concepția de elaborare și de sistematizare:

- Proverbe naționale și proverbe universale
- Proverbe și cugetări cu semnificații similare
- Despre relația reciprocă dintre aforisme și proverbe
- Grupări de cugetări și proverbe legate de cupluri antonime
- Cugetări și proverbe elaborate în forma de paradoxuri
- Despre perceperea și semnificația unor cugetări și proverbe
- Proverbe și aforisme care mi-au dat de gândit, în sfârșit
- Proverbe și cugetări legate de unele întâmplări și „istorii“ din trecut.

De menționat că, alături de proverbele și cugetările românești, sunt selectate pentru aceeași temă o multi-

tudine de cugetări și proverbe similare dintr-o arie largă de culturi și limbi.

Berdj Asgian își ilustrează observații, concepte și idei proprii, prin expunerea sistematizată după reflexii personale – *constanta și similitudinea gândirii umane în perioade istorice și pe meridiane diferite, relația dintre național și universal, raporturile strânse dintre gândirea populară și cea cultă, dintre resursele mentalului colectiv, de grup și cele ale spiritului individual*. Menționând influ-

ențele geniului popular asupra creației personalităților, Asgian lansează și ipoteza *influenței inverse – pătrunderea gândirii aforistice a unor mari creatori în conștiința mulțimilor*, această interinfluențare fiind benefică și productivă.

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, prezentarea cugetărilor și proverbelor selectate cu aplecare axiologică deosebită îi prilejuiește autorului și un excurs, care-i demonstrează erudiția, prin istoria culturii și a gândirii umane.